

„Wpływ procesów poznawczych na dynamikę dystrybucji władzy w sieciach o relacjach mieszanych i sieciach konfliktu”

Joanna Heidtman i Kinga Wysieńska

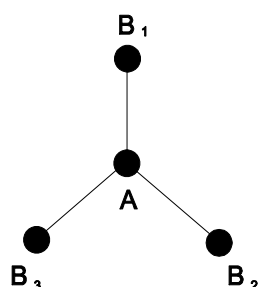
Opis badań

Wstęp

Celem niniejszego projektu jest poszerzenie mocy eksplanacyjnej Teorii Elementarnej poprzez skonstruowanie i eksperymentalne wytestowanie modelu wyjaśniającego procesy dystrybucji władzy w strukturach o relacjach mieszanych, a także poprzez skonstruowanie ogólnego modelu wyjaśniającego wpływ procesów poznawczych aktorów zajmujących pozycje w sieciach na proces podejmowania decyzji i dystrybucji władzy w strukturach o relacjach mieszanych i strukturach konfliktu.

Teoria Elementarna (TE) (Willer 1999; Lovaglia 1999; Szmátka i Mazur 1998) jest teoretycznym programem badawczym, który wyjaśnia jedno z podstawowych zjawisk życia społecznego, jakim jest powstawanie różnic pod względem władzy w strukturach społecznych. Niniejsza teoria powstała w obrębie subdyscypliny zwanej „procesami grupowymi”, określanej też często jako strukturalistyczna psychologia społeczna. Podstawowym problemem badawczym teorii jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób struktura społeczna warunkuje zachowania aktorów pozostających ze sobą w społecznych relacjach i przebieg interakcji pomiędzy nimi (Uhl 1993). Precyzyjniej rzecz ujmując, teoria odpowiada na pytanie, w jaki sposób rozmaite charakterystyki struktury generują nierówny rozkład władzy, przejawiający się w działaniach aktorów. Teoria Elementarna bywa też określana jako sieciowa teoria interakcji, gdzie interakcja opisana jest jako proces negocjacji dotyczący podziału cennych dla aktorów zasobów. Władza jest rozumiana w teorii jako strukturalnie zdeterminowana możliwość osiągnięcia systematycznej przewagi w dostępie do społecznie cenionych zasobów. Modele zbudowane w obrębie TE wyróżniają trzy typy relacji: wymianę, przymus i konflikt, które różnią się między sobą typem sankcji (zasobów), którymi dysponują aktorzy. Wszystkie dotychczas wytestowane modele dotyczyły wyłącznie struktur zbudowanych z pozycji połączonych tylko jednym typem relacji (na przykład sieci wymiany czy sieci konfliktu), ignorując tym samym pytanie, czy i dlaczego pewne typy relacji są przez aktorów preferowane i jaki wpływ takie preferencje racjonalnie motywowanych aktorów mogą mieć na dystrybucję władzy w obrębie danej struktury.

Sieci o relacjach mieszanych

Najprostszym modelem sieci o relacjach mieszanych jest sieć Branch, gdzie aktorzy B_1 , B_2 , i B_3 są połączeni z centralnym aktorem A. Relacja pomiędzy A i B_1 to relacja wymiany. Zakładając, że aktorzy negocjują podział puli zasobów pozytywnych $p > 0$, relację tę można zdefiniować, jako sytuację, w której aktorzy przed podjęciem negocjacji nie posiadają żadnych zasobów pozytywnych $x_0 = 0$, and $y_0 = 0$ (status quo outcome) i w przypadku braku porozumienia (niezawarcie transakcji) ich stan posiadania się nie zmienia $x_c = x_0$, and $y_c = y_0$ (confrontation outcome). Relacja pomiędzy A i B_2 to asymetryczna relacja przymusu, gdzie zasoby są początkowo nierówno rozdystrybuowane. W tej relacji $x_0 = 0$ (aktor A nie posiada zasobów pozytywnych, jedynie neutralizującą sankcję negatywną), a $y_0 = p$ (aktor B posiada całość puli zasobów pozytywnych). Pod groźbą użycia sankcji negatywnej aktorzy negocjują podział zasobów pozytywnych, a wynik konfrontacji $x_c = x_0$, i $y_c < y_0$ oznacza brak poprawy stanu posiadania dla aktora A i utratę posiadanych zasobów pozytywnych przez partnera B w wyniku otrzymania sankcji negatywnej. Relacja pomiędzy A i B_3 to relacja konfliktu. W tej relacji zasoby są początkowo równo rozdystrybuowane pomiędzy partnerów $x_0 = 1/2 p$ i $y_0 = 1/2 p$ (czyli $x_0 + y_0 = p$). Oprócz zasobów pozytywnych aktorzy dysponują również neutralizującymi sankcjami negatywnymi, a więc w przypadku braku porozumienia $x_c < x_0$, and $y_c < y_0$ (wynik obustronnie gorszy od wyniku status quo).

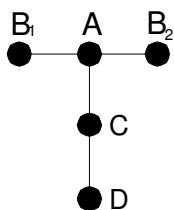
Podstawowe zasady teorii elementarnej. Wszystkie teorie w ramach programu badawczego teorii elementarnej opierają się na tych samych założeniach, zasadach i prawach. *Zasada pierwsza* dotyczy racjonalności aktorów: zakłada się, że każdy z aktorów dąży do maksymalizacji zysku i minimalizacji strat. Znaczący to, że aktor woli otrzymać sankcję pozytywną niż nie otrzymać żadnej sankcji, oraz że preferuje brak przepływu sankcji nad uzyskanie sankcji negatywnej. *Sankcją pozytywną* jest każde działanie społeczne, które zwiększa stan posiadania aktora otrzymującego daną sankcję, zaś *sankcją negatywną* jest takie działanie społeczne, które redukuje stan posiadania aktora otrzymującego ją. *Zasada druga* mówi, iż negocjacje pomiędzy aktorami zatrzymują się w punkcie równego oporu w systemie z pełną informacją (czyli takim, w którym aktorzy są poinformowani co do warunków początkowych interakcji oraz zasad nią rządzących i mogą na tej podstawie wnioskować o możliwych zachowaniach partnera). Oznacza to, że w trakcie negocjacji aktorzy, którzy posiadają indywidualne stany preferencji, pewne oferty są skłonni zaakceptować, natomiast inne stanowczo odrzucają. Do porozumienia między aktorami dochodzi wówczas, kiedy punkt oporu dwóch aktorów pozostających z sobą w relacji będzie taki sam, czyli będą w równym stopniu niechętni wobec danego wyniku. W tym sensie mówi się o równym oporze, rozumianym jako stosunek miary zainteresowania uzyskaniem korzystniejszej transakcji do miary zainteresowania uniknięciem konfrontacji. Teoria oporu oraz Indeks Władzy oparty na

teorii Grafów dostarczają formalnych procedur do obliczania oczekiwanych wartości transakcji między partnerami i rozkładu władzy w określonych warunkach i strukturach (Markovsky, Willer i Patton 1988).

Allokacja zasobów między aktorami zajmującymi pozycje w systemie dokonuje się w drodze negocjacji w diadach, przy czym negocjować mogą jedynie aktorzy o pozycjach połączonych w sieci. Na proces interakcji w takich systemie nałożone są zatem pewne strukturalne ograniczenia. Poza samą siecią komunikowania się ograniczenia te wynikają z tzw. **typu połączenia**, czyli założonych powiązań między transakcjami dokonywanymi przez jednego aktora z różnymi partnerami. Kształt sieci oraz typ połączenia określają zakres możliwych transakcji oraz warunki, które muszą być spełnione, aby uczestnicy gry otrzymali wypłaty. Aktor zajmujący pozycję A może negocjować z aktorami zajmującymi pozycje B_1 , B_2 i B_3 , oni zaś nie mogą komunikować się między sobą. Z pozoru wydaje się, że centralna pozycja A musi być zawsze uprzywilejowana, tzn. zajmujący ją aktor będzie w stanie wymusić korzystny dla siebie wynik w transakcjach z partnerami na pozycjach peryferyjnych. Tak jest w istocie, gdy w systemie obowiązuje **zasada wyłączenia**, np. w postaci "reguły jednej wymiany", zezwalającej każdemu uczestnikowi gry na jedną transakcję w pojedynczej **rundzie negocjacyjnej** (jest to podstawowa jednostka analizy zachowania systemu). A będzie miał przewagę nad partnerami także wtedy, gdy może dokonać dwu wymian w rundzie. Wówczas jeden z aktorów peryferyjnych musi być wyłączony z gry, to zaś motywuje aktorów B_1 , B_2 i B_3 do uległości wobec A. Przewaga pozycji centralnej znika, jeśli w systemie obowiązuje **zasada włączenia**, tzn. A musi dokonać transakcji ze wszystkimi trzema kooperantami, aby odnieść jakąś korzyść.

W przypadku struktur homogenicznych (jeden typ relacji w całej sieci) z zasadą wykluczenia, pozycja centralna osiąga maksymalną przewagę nad pozycjami peryferyjnymi. Aktorzy zajmujący te ostatnie, aby zostać „wybranymi” do zawarcia transakcji, przebijają wzajemnie swoje oferty i ostatecznie dochodzi do sytuacji, w której wszyscy oferują pozycji A maksymalny możliwy zysk, czyli $p-1$. W takiej sytuacji, w sieciach zbudowanych z jednego typu relacji, aktor A losowo wybiera partnera transakcji. Jednak w sieciach o relacjach mieszanych, aktor A nie będzie jednakowo oceniać kosztów zysku i konfrontacji we wszystkich relacjach. Pomimo tego, iż tylko zasoby wynegocjowane są podstawą orzekania o rozmiarze władzy, a więc niezależnie od tego z kim zawarta będzie transakcja jej rozmiar jest identyczny, subiektywnie postrzegany koszt konfrontacji i prawdopodobieństwa otrzymania sankcji negatywnej sprawi, że opór przed zawarciem transakcji w każdej relacji będzie inny.

Dlatego też, zgodnie z przewidywaniami zbudowanego przez nas modelu, aktor centralny preferował będzie zawieranie porozumienia w obrębie relacji konfliktu. Systematycznie włączany partner peryferyjny na pozycji połączonej tym typem relacji będzie zatem obniżał swoje oferty (znając preferencje aktora centralnego nie musi już przebijać „konkurentów”), co doprowadzi do zmniejszenia rozmiaru władzy na pozycji centralnej. Preferencje, których rezultatem jest systematyczne zawieranie transakcji w relacjach konfliktu, zmienią dynamikę władzy w pozostałych opisywanych przez TE strukturach, które również będą przedmiotem projektowanych testów eksperymentalnych. Zgodnie z dostępną nam do tej pory wiedzą, przedstawiona na rysunku obok homogeniczna sieć „T-Shape” rozpadnie się na sieć scentralizowaną typu Branch (B_1 -A- B_2) i zrównoważoną diadę C-D.

Teoria sieci o relacjach mieszanych przewiduje jednak, że rozpad taki nie nastąpi w przypadku, gdy relacja pomiędzy A i C będzie preferowaną relacją konfliktu, a pozostałe mniej preferowanymi relacjami przymusu czy wymiany. W świecie zjawiskowym sieci o relacjach mieszanych wydają się być łatwiejsze do zidentyfikowania niż sieci homogeniczne. Większość struktur, w których jako aktorzy zajmujemy określone pozycje, jest połączona więcej niż jednym typem relacji (na przykład możemy wchodzić w relację konfliktu z pracodawcą a wymiany z innymi pracownikami). Wyjaśnienie dynamiki takich struktur ma więc kapitalne znaczenie dla naszej wiedzy o otaczającym nas świecie społecznym i regułach nim rządzących.

Efekt osłabiania władzy w sieciach konfliktu

W ostatnich latach, właśnie w polskim ośrodku badawczym duży wysiłek teoretyczny i badawczy został skierowany na badanie sieci konfliktu (Heidtmann 2002, Heidtmann i Sozański 2002; Wysieńska, Wojtczuk, Karpiński 2000). Jednym z celów poprzednich grantów badawczych KBN (PB 0870/P1/94/07; 579/H02/98/14) realizowanych przy współpracy autorów niniejszego wniosku było opracowanie modelu teoretycznego relacji konfliktu oraz określenie przewidywanego rozkładu władzy w sieciach konfliktu przy pomocy narzędzia, jakim jest równanie oporu, a następnie wytestowanie owych przewidywań w serii badań eksperymentalnych. Przeprowadzone badania częściowo miały także charakter eksploracyjny, co oznacza, że pozwoliły na postawienie nowych pytań teoretycznych i sformułowanie nowych problemów badawczych (Szmataka, Skvotetz, Sozański i Mazur 1998; Heidtmann 2001).

Dotychczasowe badania wykazały, że w strukturach konfliktu z wykluczeniem będzie rozwijał się nierówny rozkład władzy, z przewagą na pozycjach strukturalnie uprzywilejowanych. Jednocześnie jednak okazało się, że przewaga strukturalna może być osłabiana przez cechy aktora zajmującego określoną pozycję (np. subiektywnie postrzegane przez niego prawdopodobieństwo otrzymania sankcji negatywnej) oraz przez jego działania (strategie karania związane z możliwością, ale nie koniecznością, zastosowania negatywnej sankcji neutralizującej wobec partnera w przypadku

konfrontacji). Na tym etapie badania nad dynamiką władzy w strukturach sieciowych wymagają więc włączenia do teoretycznego modelu relacji konfliktu także tych strategicznych i poznawczych procesów, które mają bezpośredni wpływ na osłabianie przewagi pozycji strukturalnie uprzywilejowanych. Dynamika dystrybucji władzy w strukturach konfliktu nie może być zatem przewidziana jedynie poprzez określenie konfiguracji powiązań w sieci, ani też jedynie na podstawie taktyk stosowanych przez aktorów. Jest ona *łącznym* efektem oddziaływań obu tych poziomów. Aktorzy społeczni wchodzą bowiem w interakcje, podejmują decyzje i reagują na zachowania partnerów modyfikując tym samym efekt oddziaływania samej struktury (Markovsky 1987; Markovsky i inni 1993; Lawler, Ridgeway i Markovsky 1993; Willer 1999).

Dwie fazy konfliktu

Model relacji konfliktu w sieciowej teorii konfliktu zawiera następujące elementy: (1.) Aktorzy A i B posiadają zasoby negatywne i pozytywne; (2.) Zasoby aktora A mogą zostać przesłane do aktora B na zasadzie wspólnego porozumienia wymuszonego przez groźbę zastosowania przez B sankcji negatywnej w stosunku do A i *vice versa*; (3.) Obaj aktorzy są motywowani do negocjowania podziału zasobów pozytywnych w celu uniknięcia kosztów konfrontacji, które oznaczają eliminację posiadanych przez nich zasobów. Jeśli aktorzy dysponują swobodnie sankcjami negatywnymi (przesłanie ich nie jest automatyczne w przypadku braku porozumienia), utrata posiadanych zasobów nie jest pewna, gdyż żaden z aktorów nie wie, czy jego partner zdecyduje się na przesłanie sankcji, jeśli dojdzie do konfrontacji. Subiektywne prawdopodobieństwo przypisywane przez aktora wydarzeniu jakim jest otrzymanie od partnera sankcji negatywnej, stanie się elementem modyfikującym strukturalnie zdeterminowany rozkład władzy w sieci. Czynnikiem, który podlega tu manipulacji jest *indywidualnie postrzegany wynik konfrontacji*. Jeśli aktor oceni swoje możliwe straty jako bardziej prawdopodobne niż straty partnera, będzie bardziej skłonny akceptować gorsze dla siebie wyniki niż wtedy, gdy uważa on otrzymanie sankcji negatywnej za mało prawdopodobne.

Relacje społeczne oparte na procesie wymiany sankcji i zasobów mogą przybierać dwie formy: negocjacyjną i nienegocjacyjną. Ta pierwsza zawiera możliwość komunikacji i zawierania transakcji. W drugiej, decyzje aktorów podejmowane są niezależnie i nie są negocjowane (por: Molm i Cook 1995; Molm, Peterson i Takahashi 1999). W sieciach konfliktu pojawiają się obie formy interakcji – następują w fazach, które rządzą się odmiennymi prawami. Pierwsza, to faza negocjacji podziału wartościowych zasobów, w której istnieje pełna informacja o systemie i możliwa jest komunikacja pomiędzy aktorami, która umożliwi osiągnięcie wspólnie zaakceptowanego wyniku. Jednak, gdy porozumienie nie zostanie zawarte i dochodzi do konfrontacji, następuje faza interakcji, która ma charakter nienegocjacyjny – aktorzy symultanicznie decydują o przesłaniu sankcji negatywnej do partnera i wzajemnie kontrolują swoje wyniki. Taktyki aktorów mające na celu zmianę postrzegania wyniku konfrontacji przez partnera stanowią odpowiedź na pytanie o to, w jaki sposób te fazy są ze sobą powiązane. Sytuacja

niepewności pozwala aktorom na strategiczne manipulowanie sankcjami negatywnymi w ramach nie tyle pojedynczej interakcji (rundy negocjacyjnej), ale w szeregu kolejnych rozgrywek. W związkach pomiędzy obiema fazami kryje się możliwość osłabiania przewagi pozycji strukturalnie uprzywilejowanych.

Strukturalny mechanizm dystrybucji władzy w sieci

Dla przewidywania rozkładu władzy w sieci wykorzystuje się pojęcie oporu aktora wobec danego rozważanego wyniku porozumienia. Opór zaś związany jest ściśle z wynikiem konfrontacji dla danego aktora. W przypadku omawianej wyżej sieci Branch, A w przypadku braku porozumienia z jednym z aktorów peryferyjnych może dokonać transakcji z partnerem alternatywnym. Aktorzy B₁, B₂, B₃ nie mają takiej możliwości. Proces przetargu powoduje, że opór A wzrasta, natomiast opór B sukcesywnie maleje. Jednak w konflikcie ze względu na opcjonalne dysponowanie przez aktorów sankcjami negatywnymi wynik konfrontacji nie jest całkowicie pewny i jest uzależniony od czynnika, który oznaczmy tutaj: α .

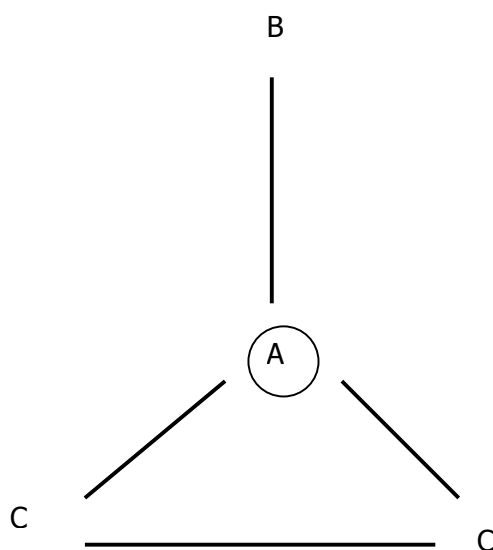
Jeśli A oznacza pozycję strukturalnie uprzywilejowaną, a B oznacza pozycję nieuprzywilejowaną, przy warunku opcjonalnego stosowania sankcji negatywnych przez aktorów, to parametr: α_{AB} oznacza *subiektywne prawdopodobieństwo, które A przypisuje otrzymaniu sankcji negatywnej od B* (jeśli porozumienie nie zostanie zawarte), oraz α_{BA} oznacza *subiektywne prawdopodobieństwo, które B przypisuje otrzymaniu od A sankcji negatywnej* w przypadku braku porozumienia. Jest możliwe, że strukturalnie odmienne pozycje w sieci związane są ze stałymi różnicami w subiektywnie przypisywanym prawdopodobieństwie (Szmatka, Skvoretz, Sozański i Mazur 1998: 59; Heidtman 2001, Heidtman 2002). Opcjonalne zastosowanie sankcji negatywnych w relacji konfliktu wprowadza więc pozastrukturalną możliwość wpływania przez aktorów na wyniki transakcji, ponieważ postrzegane prawdopodobieństwo może być manipulowane strategicznie poprzez częstsze lub sporadyczne stosowanie sankcji negatywnej.

Opór aktora jest wyrażony jako stosunek dwóch dążeń: dążenia do uzyskania maksymalnego wyniku oraz dążenia do uniknięcia wyniku najgorszego (Willer 1981: 121-124, Fararo i Skvoretz 1993: 435-438). P oznacza tu pulę negocjowanych zasobów, P_A/P_B rozważany wynik, P_{Acon}/P_{Bcon} wynik konfrontacji, α subiektywnie przypisywane prawdopodobieństwo otrzymania sankcji negatywnej. Zgodnie z *Drugą Zasadą TE* aktorzy osiągają porozumienie wtedy, kiedy ich opory (R) wobec danego porozumienia są jednakowe, czyli R_i = R_j. Rozwiązanie równania jednakowego oporu dostarcza informacji o przewadze lub o braku przewagi pod względem władzy w relacji.

$$R_A = \frac{P_{Amax} - P_A}{P_A - \alpha_{AB} P_{Acon}} = \frac{P_{Bmax} - P_B}{P_B - \alpha_{BA} P_{Bcon}} = R_B$$

Wpływ subiektywnego oczekiwania otrzymania sankcji na rozkład władzy w sieci

Im większe jest postrzegane przez aktora prawdopodobieństwo otrzymania przez niego sankcji negatywnej, tym gorsze będą jego wyniki transakcji. Pozycje strukturalnie uprzywilejowane w sieci będą charakteryzować się *większym* postrzeganym prawdopodobieństwem otrzymania sankcji negatywnej. Mamy tutaj do czynienia z następującym mechanizmem. Pozycje dominujące w sieci są przeważnie także pozycjami posiadającymi największą liczbę partnerów. Próbując określić swój koszt konfrontacji, aktor zajmujący taką pozycję może postrzegać ją jako szczególnie narażoną na sankcje ze strony partnerów, z którymi wejdzie w konfrontację. Zgodnie z teorią spirali konfliktu, może on także oczekiwać silniejszej motywacji do użycia sankcji negatywnej ze strony aktorów zajmujących słabszą strukturalnie pozycję (Lawler, Ford i Blegen 1988).

W sieci Stem (rysunek powyżej) pozycja A charakteryzuje się największym prawdopodobieństwem włączenia do transakcji i ma największą ilość połączeń z innymi pozycjami. Znaczy to, że osiąga ona strukturalną przewagę, ale jednocześnie aktor na tej pozycji ryzykuje otrzymanie sankcji negatywnej od więcej niż jednego partnera. W ten sposób przewaga strukturalna zostaje ograniczona przez dążenie racjonalnego aktora do unikania straty (Kahneman i Tversky 1979). Pozycje w strukturze różnią się więc pod względem *postrzeganego* zagrożenia i jest ono większe dla pozycji uprzywilejowanych (Heidman 2001).

Układ eksperymentalny

Empiryczna replika teoretycznego modelu sieci mieszanych i konfliktu wymaga przede wszystkim określenia początkowej alokacji zasobów w danym typie relacji (aby aktorzy byli narażeni na straty w przypadku braku porozumienia, muszą dysponować posiadanymi przed rozpoczęciem negocjacji zasobami), a następnie zaprojektowania mechanizmu uruchamiania sankcji negatywnych w systemie. W przypadku sieci konfliktu każda z osób biorących udział w eksperymencie posiada „konto” stanowiące zasoby w postaci wartościowych dla niej i dla partnerów punktów. Na początku każdej rundy negocjacyjnej określona ilość punktów z owych kont stawiana jest do „gry” w danej relacji, a suma punktów zainwestowanych przez obu partnerów tworzy pulę (M), której podział jest następnie przez nich negocjowany. Punkty „stawiane do gry” przez aktorów to $\frac{1}{2}M$, co oznacza, że każdy z nich wnosi połowę do negocjowanej następnie puli zasobów. W momencie rozpoczęcia negocjacji, partnerzy wysyłają do siebie oferty podziału puli i odpowiadają na oferty partnerów w sieci. Kiedy obie strony wyrażają akceptację w stosunku do danej oferty, dochodzi do transakcji. Jeśli porozumienie dotyczące podziału puli nie zostanie osiągnięte (konfrontacja), każdy uczestnik ma możliwość decydowania o przesłaniu sankcji negatywnej do partnera, z którym nie osiągnął porozumienia. Otrzymanie sankcji negatywnej oznacza utratę zasobów „postawionych do gry” w danej rundzie negocjacyjnej. System dostarcza jedynie sankcje aktorom, którzy już samodzielnie decydują o ich użyciu. W przypadku sieci o relacjach mieszanych początkowa alokacja zasobów zależna jest od typu relacji.

Ogólna procedura eksperymentalna – wykorzystanie sieci komputerowej i kwestionariuszy

Ekspertymenty będą przeprowadzane w oparciu o procedurę wykorzystującą lokalną sieć komputerową. Odpowiednio skonfigurowana sieć komputerowa pozwala na odtworzenie poprzez powiązania stacji struktury sieci oraz na fizyczną izolację osób biorących udział w badaniu, przy jednoczesnej możliwości pełnej komunikacji i informacji o systemie w zakresie negocjacji oraz sankcjonowania w przypadku konfrontacji. Umożliwia to wyodrębnienie interesujących nas zjawisk przy pełnej kontroli i eliminacji nieistotnych dla badanego procesu zmiennych (np. widocznych wyznaczników w statusów takich, jak atrakcyjność, wiek lub płeć.) Procedura polega na aranżowaniu przez eksperymentatora serii negocjacji pomiędzy uczestnikami eksperymentu, w trakcie których dokonują oni podziału puli zasobów w drodze przetargu według ściśle określonych przez eksperymentatora reguł. Program komputerowy stanowi protokół eksperymentalny, w którym zawarte są operacjonalizacje warunków zakresowych teorii. Przetarg jest procesem rzeczywistym, gdyż osobom biorącym udział w eksperymencie wypłacane są określone sumy pieniężne uzależnione od ich wyników (uzyskanych punktów) z zawartych transakcji (ok. 30-40 zł). Laboratorium Zakładu Badania Procesów Grupowych dysponuje odpowiednią siecią komputerów osobistych (zakupionych w

ramach grantu inwestycyjnego nr IA-1197/2000) oraz programem komputerowym ExNet III opracowanym w University of South Carolina, który umożliwi realizację protokołu eksperymentalnego. Laboratorium otrzymało wspomniane oprogramowanie nieodpłatnie w ramach wieloletniej współpracy z Department of Sociology University of South Carolina. Program ten został już częściowo zmodyfikowany w ramach badań finansowanych z grantu promotorskiego nr 1 H02E 008 19. Kolejnym krokiem będzie dostosowanie go do wymagań przedstawionego projektu. Program ExNet III przewidziany był pierwotnie dla badania sieci relacji wymiany, modyfikacje obejmą więc przede wszystkim umożliwienie swobodnego posługiwania się sankcjami negatywnymi przez aktorów oraz zabezpieczenie „banku zasobów”, z którego uczestnicy korzystają będą w trakcie trwania eksperymentu. W ramach proponowanych badań przewidujemy trzy serie eksperymentów. Pierwsza seria będzie miała charakter pretestu narzędzia badawczego. Dwie serie właściwe będą testowały odpowiednio struktury o relacjach mieszanych i sieci konfliktu o silnej (2 typy sieci) i słabej władzy (4 typy sieci). W przewidzianych eksperymentach zajdzie konieczność zbierania również danych kwestionariuszowych pochodzących od uczestników eksperymentu, dlatego też eksperymenty będą podzielone na fazy negocjacji za pośrednictwem komputerów przedzielone wypełnianiem ankiety dotyczącej postrzeganego prawdopodobieństwa otrzymania sankcji i kosztu konfrontacji.

Rezultaty badawcze i ich upowszechnienie

Pomimo, że prowadzone badania mają charakter *badania podstawowych*, sieciowa teoria mogą być stosowane do interpretacji i wyjaśniania sytuacji i zjawisk codziennego życia społecznego. Różnego rodzaju struktury sieciowe charakteryzują większość organizacji (na przykład struktury hierarchiczne), rynki ekonomiczne, rynki pracy, ale także relacje w grupach nieformalnych, powiązania w stowarzyszeniach itd. *Zastosowanie teorii* do takich przypadków może pomóc w zrozumieniu efektywności działania takich struktur, koncentracji władzy w postaci kontroli i koncentracji zasobów na określonych pozycjach oraz znaczenia wzajemnego zagrożenia dla powstawania i utrzymywania się zróżnicowanej władzy w strukturze. Twierdzenia wytestowanej i sprawdzonej w układzie laboratoryjnym teorii mogą być także podstawą do wprowadzania celowych i ukierunkowanych zmian w organizowaniu struktur firm, relacji na rynku ekonomicznym oraz w innych układach odpowiadających zakresowi sieciowej teorii konfliktu.

Rozpowszechnianie wyników:

- 6 referatów na międzynarodowych konferencjach naukowych (American Sociological Association Meetings, Annual Group Processes Conferences, International Group Processes Conference w Krakowie)
- 3 artykuły w recenzowanych czasopismach naukowych (ASR, AJS, Social Forces, lub SPQ)
- Antologia tekstów z zakresu badania procesów grupowych.

Bibliografia:

- Fararo, Thomas J. i John Skvoretz. 1993. "Methods and Problems of Theoretical Integration and the Principle of Adaptively Rational Action." S. 416-50 w: *Theoretical Research Programs. Studies in the Growth of Theory*, (red.) Joseph Berger i Morris Zelditch. Stanford: Stanford University Press
- Ford, Rebecca. 1994. "Conflict and Bargaining." S. 231-56, w: *Group Processes. Sociological Analyses*, (red.) Martha Foschi i Edward J. Lawler. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Heidtman Joanna. 2001. "Structural and Individual Forces of Power Attenuation in Conflict Networks." Referat przedstawiony na konferencji American Sociological Association Annual Meetings, sierpień 18-21 Anaheim, CA.
- Heidtman Joanna. 2002. „Strukturalne i indywidualne mechanizmy powstawania i dystrybucji władzy w sieciach konfliktu.” *Studia Socjologiczne* 1(164):7-42
- Heidtman, Joanna, Tadeusz Sozański. 2002. "Sanctioning, Information and Structure: Negative Sanction Use in Conflict Networks." Referat na American Sociological Association Meetings, sierpień 16-19, Chicago, Illinois.
- Kahneman, Daniel i Amos Tversky. 1979. "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk." *Econometrica* 47:263-291
- Lawler, Edward J., Rebecca Ford i Mary A. Blegen. 1988. "Coercive Capability in Conflict: A Test of Bilateral Deterrence vs. Conflict Spiral Theory". *Social Psychological Quarterly* 51:93-107
- Lawler, Edward J., Cecilia Ridgeway i Barry Markovsky. 1993. "Structural Social Psychology and the Micro-Macro Problem." *Sociological Theory* 11:268-90
- Lovaglia, Michael. 1999. „Understanding Network Exchange Theory.” S. 31-59. W: *Advances in Group Processes*, vol. 16, (red.) Shane R. Thye, Edward J. Lawler, Michael M. Macy i Henry Walker. Greenwich, Connecticut: JAI Press.
- Markovsky, Barry. 1987. "Toward Multilevel Sociological Theories: Simulations of Actor and Network Effects" *Sociological Theory* 5: 101-117
- Markovsky, Barry, David Willer, i Travis Patton. 1988. "Power Relations in Exchange Networks." *American Sociological Review* 53:220-36
- Markovsky, Barry, John Skvoretz, David Willer, Michael J. Lovaglia, i Jeffrey Erger. 1993. "The Seeds of Weak Power: An Extension of Network Exchange Theory." *American Sociological Review* 58:197-209.
- Molm, Linda. 1997. *Coercive Power in Social Exchange*. New York: Cambridge University Press.
- Molm, Linda D. i Karen S. Cook. 1995. "Social Exchange and Exchange Networks." S. 209-35, w: *Sociological Perspectives on Social Psychology*, (red.) Karen S. Cook, Gary Alan Fine i James S. House. Boston: Allyn and Bacon.
- Molm, Linda, Gretchen Peterson i Nobuyuki Takahashi. 1999. "Power in Negotiated and Reciprocal Exchange." *American Sociological Review* 64: 876-890

- Szmatka, Jacek i Joanna Mazur. 1998. "Power Distribution in Conflict Networks: An Extension of Elementary Theory to Conflict Networks." S. 187-211 *Advances in Group Processes*, vol. 15, (red.) John Skvoretz i Jacek Szmatka. Greenwich, Connecticut: JAI Press.
- Szmatka, Jacek, John Skvoretz, Tadeusz Sozański i Joanna Mazur. 1998. "Conflict in Networks." *Sociological Perspectives* 41:49-66
- Uhl, Izabella. 1993. „Co to jest teoria elementarna.” S. 73-99. W: *Struktura, wymiana, władza*. (red.)Tadeusz Sozański, Jacek Szmatka i Marian Kempny. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN,
- Willer, David. 1981. "The Basic Concepts of Elementary Theory." S. 25-53, w: *Networks, Exchange and Coercion*, (red.) David Willer i Bo Anderson. New York: Elsevier.
- _____. 1999. „Actors in Relations”, w: *Network Exchange Theory* (red. David Willer. Westport, CT: Preager.
- Wysieńska, Kinga, Paweł Wojtczuk , Zbigniew Karpiński. 2001. „Teoria i eksperyment w socjologii”. *Studia Socjologiczne* 1(60):81-114.